

Світлана КРИЛОВА

доктор філософських наук, професор,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
<https://orcid.org/0000-0002-5528-7438>

Вселена КРИЛОВА (Вселена СВІТЛА)

кандидат філософських наук, докторант,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
<https://orcid.org/0000-0001-6675-3433>

Ключові слова: харизма, академічна харизма, вчений, викладач, особистість, новизна, інтелектуальна гламурність, метаантропологія, буденне буття людини, граничне буття людини, метаграничне буття людини.

У статті осмислюється феномен академічної харизми, що, згідно з думкою У. Кларка, виражається не лише у поведінці вченого та вмінні проводити змістовні лекції, а входить у тканину самих його наукових досліджень, опублікованих у формі оригінальних текстів. З методологічних позицій метаантропології, вчені про буденне, граничне і метаграничне буття людини, аналізуються екзистенціальні аспекти академічної харизми, її прояви, виклики та можливості. Робиться висновок, що вміння писати текст у академічного харизматика поєднується із вмінням актуалізовувати

УДК 111.11:111.32:27-587.6 (043.3)
DOI 10.32782/UDU-VOU.2023.2(89).06

ФЕНОМЕН АКАДЕМІЧНОЇ ХАРИЗМИ ВЧЕНОГО В НАУЦІ ТА ОСВІТІ

© Крилова С., Крилова В. (Світла В.), 2023

особистість молодих вчених шляхом співтворчості та діалогу із ними. Здатність до наукового новаторства у письмовій та вербальній формі відкриває унікальні можливості самореалізації академічного харизматика як у стінах академії, так і за її межами, у соціально-значущих проєктах, що конструктивно впливає на державну освіту, науку та інші сфери життя і діяльності людини.

Актуальність проблеми полягає в тому, що Україна перебуває у ситуації війни. Коли людина переживає страх, відчай, гнів, невизначеність, вона свідомо чи несвідомо починає шукати вихід. Вчені та творчі особистості знаходять такий вихід у творчості.

Переживання, які з'являються у людини під час війни, з одного боку, породжують депресію і логофрустрацію, з іншого – надихають на написання нових книг, кіносценаріїв, наукових трактатів, що розв'язують життєві суперечності. Війна пробуджує у людини не лише бажання захищати свою батьківщину на фронті, а й відновлювати і відбудовувати свою землю після завершення військових дій. Науковці і педагоги, набуваючи харизму, здатні створити такі тексти, які можуть вплинути на розвиток освіти

і науки, які, в свою чергу, здатні позитивно змінити суспільство.

Звертаючись до досліджень феномену харизми та харизматичного лідерства, варто відзначити плідність робіт таких мислителів як М. Вебер, Д. Еммет, Р. Зом, Е. Трельч.

Феномени особистості, авторського твору та книги аналізуються у роботах таких дослідників як Ж. Делез, Ж. Дерріда, М. Фуко, К. Юнг. Діяльний аспект слів осмислює Д. Остін.

Феномени харизматичного лідерства й комунікації у колективі осмислюють сучасні дослідники Р. Даліо, В. Едвардс, Енкельман, О. Кабейн, П. Кінг, Е. Лей, Дж. Н. Ландрам, Б. Ніколаус, Р. Ріджю, Ч. Хуперт.

Академічну харизму, проявом якої є опублікований науковий текст, що демонструє оригінальні ідеї та дослідження автора, аналізує У. Кларк.

Сучасний український вчений В. Андрущенко усвідомлює феномен толерантності у взаємодії педагога і студента. Питання людиноцентризму у просторі освіти і науки визначає В. Кремень.

Г. Васянович осмислює феномен харизматичного лідера-педагога на герменевтико-культурологічних засадах. Аналіз аспектів харизматичного іміджу майбутнього педагога проводить В. Томіліна.

Н. Хамітов виявляє критерії наукової новизни у сучасних дослідженнях. С. Крилова досліджує феномен інтелектуальної гламурності в усних і письмових текстах й красу стосунків учителя і учня в освітньому просторі. Д. Свириденко аналізує особливості академічної мобільності в сучасній освіті.

Аспекти взаємодії філософії із літературою, а також особливості філософського тексту аналізують І. Захара, К. Кириленко, Т. Кононенко, О. Лосик, Т. Шелест.

Основою даного дослідження виступає методологія філософської антропології як метаантропології Н. Хамітова, яка дозволяє проаналізувати екзистенціальні вияви академічної харизми у буденному, граничному і метаграничному вимірах

буття людини. Теоретично плідним стає підхід У. Кларка про академічну харизму як результат творчого, системного і оригінального письмового дослідження науковця.

Дану статтю хотілося б почати з усвідомлення феномену харизми. На думку одного з авторів цієї статті, «харизма – це феномен людського буття, який виступає не лише поведінковою характеристикою, а є перш за все духовно-душевною та тілесною цілісністю людини. Разом із тим, вона є результатом творчого самовиявлення і самовираження актуалізованої особистості та є тією світоглядною основою, що формує її харизматичний світогляд» [1, с. 132]. На основі цього визначення феномену харизми спробуємо зрозуміти сутність академічної харизми.

У. Кларк вважає, що академічна харизма не обмежується блискучою вербальною самопрезентацією, виражається не лише у поведінці, а входить у тканину самих наукових досліджень особистості, опублікованих у оригінальних текстах [6, с. 4]. Таку проявлену авторську оригінальність дослідник називає іскрою геніальності у творах, що формує успішність академічного харизматика [6, с. 3].

Розвиваючи ідею автора, можна припустити, що академічна харизма – це екзистенціальний шарм людини, виражений в оригінальних наукових ідеях, а також у новаторській методології, на основі якої можна побудувати новизну дослідження, яка позитивно вплине на інших.

Вважаємо, що осмислення феномену академічної харизми та її екзистенціальних особливостей розкриває можливість науковців для успішної самореалізації та ефективної взаємодії з послідовниками.

Щоб поглибити розуміння феномену академічної харизми, звернемось до заявленої вище сучасної методології – філософської антропології як метаантропології, – вченні про буденний, граничний та метаграничний виміри буття людини [5].

В буденному вимірі буття людини, яке формують воля до самозбереження людини та продовження роду [3, с. 30], при

вирішенні теоретичних і практичних завдань маємо «мавпування» підходів інших, яке в найгірших формах стає плагіатом, а в кращих – компіляцією, фабрикуванням безособових, неоригінальних текстів. В цьому вимірі буття харизма, більше того, академічна харизма автора, відсутня. За відсутньої глибини особистісних проявів, творчої сили та сміливості, харизма науковця в буденному вимірі редукується до повторюваних письмових прийомів та послань, які привертають увагу загалу лише у певному контексті, оточенні або ситуації. С. Фулер пояснює таку стратегію самореалізації як «прагнення вчених визначати себе через своїх колег, щоб зайняти хоч якусь інтелектуальну позицію, що розпізнається» [9, с. 28; 8].

В граничному вимірі буття людини, де активізуються воля до влади, а також волі до пізнання і творчості [3, с. 31], компіляція в текстах науковців набуває якість інтерпретації, більше того, розгортається креативність, яка стає концептуально важливою. Проте академічна харизма, яка породжує основи концептуалізації в освіті і науці, спрямована переважно до влади чи слави, а тому може мати деструктивні, дегуманізуючі наслідки.

Деструктивна академічна харизма завжди супроводжується волею до влади над свідомістю Інших. Це відбувається тоді, коли харизматик-науковець використовує маніпулятивні прийоми для залучення послідовників у своє коло задля створення небезпечних для життя проєктів, що призведуть до страждань чи загибелі великої кількості людей. Він ініціює та підтримує такі проєкти, відмовляючись від відповідальності за результати власних наукових досягнень, або просто продає свої інтелектуальні здобутки сумнівним впливовим особистостям, які шкодять світові. Деструктивні академічні харизматики лише самостверджуються, мстять або конкурують задля інтелектуальної влади, тому приносять лише руйнування своїми дослідженнями.

Протистояти таким деструктивним тенденціям академічного харизматика

граничного буття можна, починаючи з коригування взаємодії наукових керівників і викладачів з молоддю, актуалізації у молодих науковців здатності критично і креативно мислити, а не слухняно запам'ятовувати й повторювати. Для цього необхідно створити в індивідуальному спілкуванні і на заняттях діалогічну та творчу атмосферу, ставитися до студента і аспіранта як до творчої особистості, як до суб'єкта, «Ти», вчити аргументувати свої ідеї й шукати консенсус у дискусії. На це здатний лише викладач-харизматик. Це буде формувати вченого або практичного спеціаліста, який здатен відповідати на будь-які виклики життя. В результаті такому вченому не буде загрозовувати конкуренція не тільки з іншими фахівцями, а й зі штучним інтелектом, розробка якого набула надзвичайної популярності в наш час.

В метаграничному вимірі буття, яке конституують воля до свободи, любові, толерантності й співтворчості [3, с. 33], творча концептуалізація автора стає конструктивною й гуманістичною. Саме в цьому вимірі буття і розвивається дійсна академічна харизма вченого. Коли він створює нові стратегічні концепції на основі оригінальних методологій, актуалізується харизма автора як його екзистенціальний шарм.

Таким шармом в метаграничному бутті може бути просякнуте кожне дослідження науковця, яке пропонується інтелектуальному загалу. Виклик особистості самій собі у власному науковому дослідженні породжує пробудження як харизми взагалі, так і академічній харизмі зокрема.

У зв'язку з цим виникає питання: чи може харизма людини бути ефективно вираженою і максимально реалізуватись у рамках строгої академічної наукової діяльності? Так, може, якщо науковець є відкритим до діалогу і закликає до нього у своєму дослідженні, уявним поглядом бачить свою можливу аудиторію та адресує їй свої завершені ідеї у доступній формі. Тому академічна харизма – це харизма щирої особистості, яка вміє донести свої

ідеї зрозуміло і надихаюче, використовуючи метафори, вдалі життєві приклади і питання, що закликають Інших мислити та висловлювати власні думки.

Важливо зауважити, що на шляху свого розвитку академічний харизматик протистоїть гламурному інтелектуалу, який маніпулює «трендовими» концептами, що камуфлюють відсутність новизни дослідження. Завдяки модним термінам гламурний інтелектуал зовнішньо виглядає гіпер-сучасним й ерудиційно-блискучим, а його слухачі та читачі стикаються зі своєрідною когнітивною або, точніше, інтелектуальною гламурністю [2, с. 228]. Отже, інтелектуальна гламурність – метафора, яка означає маніпуляцію модними концептами і термінами, що призводить до вигадливості стилю й перекручування думки і повної втрати смислу. Найчастіше мотивом такої маніпуляції є прагнення до безпеки і влади. Характерною рисою гламурного інтелектуала є бажання передати прочитане чи почуте, а не те, що він екзистенційно пережив і творчо розвинув. За словесною красою і вишуканістю гламурного інтелектуала часто-густо ховається творче безсилля, відсутність душевності і людяності. Щирість в бутті такої людини підміняється безстрастю і точністю матеріалу, що переказується, і залишає його в межах буденного буття і буденного світогляду [2, с. 228]. Зазвичай гламурний інтелектуал не розуміє, про що говорить, а використовуючи трендові поняття, він здається іншим розумним і компетентним. Але після спілкування з ним залишається світоглядна плутанина і відчуття маніпуляції. Можна пригадати головну героїню оповідання С. Моема «Джерело натхнення», яка писала інтелектуальні тексти красивою, професійно побудованою мовою. Друзі хвалили стиль її романів, мову, але книги письменниці ніхто не купував і мало хто читав [7, с. 100].

Дійсний академічний харизматик, на відміну від гламурного інтелектуала, завжди передає жагу до пошуку істини колегам, і навіть тим, хто не пов'язаний

із наукою. Він настільки широко залучений у цей пошук і просякнутий вірою у себе, проявляє сміливість і терпимість на науковому шляху, що викликає бажання оточуючих долучитися до його ідей у науковому спілкуванні і у співтворчості. Академічний харизматик – людина з філософським світоглядом, яка має за мету не заплутувати інших в суперечностях, а відповідати на важливі сенсожиттєві питання. Його світогляд самостійний, критичний, творчий, системний і цілісний [3, с. 197] та актуалізує Іншого до творчості. Усні й письмові тексти такої людини логічні, послідовні, наповнені глибокими сенсами та яскравою символікою.

Завдяки академічній харизмі науковці здатні створити ясний, яскравий, глибокий і цілісний текст, який зможе вплинути на людей, змінити їх світогляд і надихнути на красиві вчинки і стосунки. Актуалізація академічної харизми у науковця робить креативною кожен його думку, яка не буде академічно недоброчесною і запозиченою. Він здатний створити справжню новизну дослідження, яка протистоїть плагіату. Н. Хамітов відзначає важливість створення таких умов у науковій та викладацькій спільноті, які «актуалізують учених на продукування новизни і нульову толерантність до її імітацій» [4, с. 14]. Автор наголошує на тому, що виникнення новизни дослідження має конкретні етапи. Філософ пише: «кожен вчений спочатку *пізнає вже пізнане*, його творчість проявляється в інтерпретації підходів авторів, які працювали до нього. А після цього він з необхідністю повинен підійти до *пізнання ще непізнаного*. І тоді його творчість стає вже не інтерпретаційною, а дослідницькою – власне академічною творчістю» [4, с. 14]. Академічна творчість породжує і авторський стиль, і культуру цитат, і певний ритм тексту, зокрема, та новаторство дослідника взагалі. Тексти академічного харизматика консолідують вчену спільноту, дають основу для нових досліджень й тримають колег і студентів у творчому тонусі.

Визначаючи критерії академічної харизми, У. Кларк пише, що «сучасний вчений повинен культивувати сучасну академічну особистість, романтичну авторську особистість, що виявляється в шедеврї докторської дисертації, в якій має бути присутня іскра харизми чи геніальності, хоч би якою малою вона була» [6, с. 211]. Розвиваючи думку автора, варто зазначити, що така харизма засновується на духовно-душевній та світоглядній цілісності особистості й проявляється у екстраординарності, креативності й системності мислення, унікальному стилі подачі власних відкриттів як у тексті, так і в живому спілкуванні, смисловій завершеності й гуманістичності наукових досліджень. Такий комплекс проявів академічної харизми особистості породжує катарсайт (поєднання катарсису та інсайту) [3, с. 99] у послідовників, вдячність за новизну почутого, і нарешті, захоплення особистістю, яка описує власні надбання у завершених текстах або виступах. Варто зауважити, що будь-який академічний виступ харизматичного автора в аудиторії базується на тексті, тому і виражається не лише у публікаціях.

Цікавим є те, що у сфері гуманітарних наук, особливо таких, як філософія, психологія та соціологія, академічна харизма автора розкривається відповідно до теми наукової роботи. Яким же чином пов'язані харизма науковця і тема його дослідження? Вибір предмету дослідження завжди не випадковий, він виражає ту екзистенціально-світоглядну проблему, яка глибинно хвилює автора. У роботі він дає обґрунтовані відповіді на сутнісні питання й розв'язує протиріччя, що виникають у процесі наукової рефлексії.

Очевидним є те, що предмет або тема не лише осмислюється, а й переживається науковцем настільки, що стає значущим аспектом особистості, виражає його наукові інтереси. Більше того, шлейф досліджуваної теми проглядає у його екзистенціальному шармі. Обираючи тему, автор бере на себе відповідальність системно вирішити заявлену у дослідженні про-

блему, яка, частково або повністю, відображає те наскрізне глибинне переживання, що знаходиться у його душі. Таке вирішення є результатом особистісної трансформації автора, яка відбувається у процесі написання наукової роботи та приводить до набуття внутрішньої цілісності, впевненості й активним проявам харизми. Тому реальним стає терапевтичний ефект наукового дослідження, що поглиблює особистість, а отже, й харизму. Завдяки такому особистісному зціленню академічна харизма людини виходить за рамки лише канонічних текстів, а може, й наукового середовища взагалі, та реалізується у побудові «красивих відносин» [2, с. 414] із Іншими як гуманістичний екзистенціальний шарм.

Важливо підкреслити, що академічна харизма молодого науковця формується під впливом ідей харизматиків-передників. Це – мислителі та дослідники, які ставили проблемні питання, проводили експерименти, формували власні наукові напрями та публікували їх. У руслі цих напрямів кожен науковець виявляє та розкриває свою власну харизму, створюючи методологію, яка стає ключем для досліджень Інших. Це повідомляє про динамічний та відкритий характер такої харизми, адже вона припускає потребу людини не лише самовиразитись, а й методологічно систематизувати свої наукові ідеї, розв'язуючи завдання, які автор поставив перед собою.

Можна сказати, що академічна харизма починається із прояву згоди, захоплення або критики ідей та підходів тих харизматиків, які за своїх часів зробили значущий вклад у науку, отримавши загальне визнання. Така харизма розкривається у сьйві мислителів або вчителів-харизматиків минулого та під чуйним наставництвом харизматичного наукового керівника. З одного боку, лідер-харизматик передає власну харизму своїм учням [6, с. 15], з іншого – актуалізує їх власну неповторну академічну харизму.

Отже, будь-яке дослідження розкриває нам світогляд науковця, його цінно-

сті, а також харизму, як у тексті, так і у манері вербального самовираження. Цікавим є те, що І. Кант вчив своїх студентів «за традиційними текстами, що згодом застаріли через його власні роботи» [6, с. 411].

Академічна харизма проявляється й у характері взаємодії з колегами або послідовниками. Будь-яке наукове дослідження – це завжди суттєвий, поворотний виклик особистості і харизмі людини. Як було сказано вище, у академічному середовищі харизматик розділяє цей виклик із науковим керівником та колегами, які у співтворчості із ним проходять шлях осягнення проблеми, кристалізують новизну дослідження, надихають на важливі відкриття та ідеї.

Варто підкреслити, що дійсна творча синергія може актуалізувати не лише персональну харизму науковця, а й колективну харизму наукової школи в обличчя її лідерів та послідовників. Творча синергія припускає світоглядну та ціннісну єдність харизматиків академічного колективу та їх продуктивної співтворчості. Ця співтворчість повинна розвиватися у гуманістичному руслі та переростати у конструктивну місію, що об'єднує представників такої школи. Просякнутість послідовників ключовими ідеями наукової

школи сприяє вираженню академічної харизми у власних авторських публікаціях. Мова йде не про авторство тексту, а про авторство ідей як показник академічної доброчесності та безумовної креативності особистості у науковому просторі. Автор власної ідеї, напряду та методу завжди викликає більше щирої, глибинної поваги та емпатії у оточуючих, ніж той, хто постійно цитує думки інших відомих харизматиків. Погоджуємося з думкою Н. Хамітова, що в тексті «має значення не обсяг, а ідеї – усвідомлення й розв'язання проблем» [4, с. 17].

Отже, можна зробити висновок, що дійсна академічна харизма є виявом пізнаючої та творчої особистості, яка здатна писати авторські тексти, сповнені новизни, оригінальності та цілісності. При цьому вміння писати текст у академічного харизматика поєднується із вмінням актуалізувати особистість молодих вчених шляхом співтворчого діалогу з ними. Здатність до наукового новаторства у письмовій та вербальній формі відкриває унікальні можливості самореалізації академічного харизматика як у стінах університетів, так і за їх межами, у соціально-значимих проектах, що конструктивно впливають на державну освіту, науку та інші сфери життя і діяльності людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Крилова В.О., Світла Вселена.** (2022). Харизма людини як духовно-душевна та тілесна цілісність: метаантропологічний аналіз. *Культурологічний альманах*. Вип. 3. С. 131–136.
2. **Крилова С.А.** (2022). Краса людини в життєвих практиках культури. Досвід соціальної та культурної метаантропології і андрогін-аналізу: монографія. Видання 2-е, видання, виправлене і доповнене. Київ: КНТ. 536 с.
3. **Хамітов Н.В., Крилова С.А.** (2022). Людина і культура. Словник. Філософська антропологія. Філософія культури. Культурологія. Київ: КНТ. 295 с.
4. **Хамітов Н.В.** (2018). Воля до наукової новизни як умова неможливості плагиату. *Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис*. № 2. С. 13–18. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgi/irbis_64.exe?I21DBN=L1NK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vou_2018_2_4.

REFERENCES

1. **Krylova V. O., Svitla Vselena.** (2022). Kharyzma liudyny yak dukhovno-dushevna ta tilesna tsilisnist: metaantropolohichnyi analiz [*Human charisma as spiritual-souful and corporeal integrity: a meta-anthropological analysis*]. *Kulturolohichnyi almanakh [Cultural almanac № 3. pp. 131-136]*. [in Ukrainian]
2. **Krylova S. A.** (2022). Krasa liudyny v zhyttievkykh praktykakh kultury. Dosvid sotsialnoi ta kulturnoi metaantropolohii i androhin-analizu: monohrafiia. Vydannia 2-e, vydannia, vypravlene i dopovnene [*Human beauty in life practices of culture. Experience of social and cultural metaanthropology and androgynous analysis: monograph*] 2nd edition, revised and supplemented. Kyiv: KNT, 536. [in Ukrainian]
3. **Khamitov N. V., Krylova S. A.** (2022). Liudyna i kultura. Slovnyk. Filosofska antropolohiia. Filosofiia kultury. Kulturolohiia [*Man and culture. Dictionary. Philosophical anthropology. Philosophy of culture. Culturology*]. Kyiv: KNT. 295 s. [in Ukrainian]

5. **Хамітов Н.В. (2022).** Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 5-е видання, виправлене і доповнене. Київ : КНТ. 394 с.
4. **Khamitov N. V. (2018).** Volia do naukovi novyzny yak umova nemozhlyvosti plahiatu [*The will to scientific novelty as a condition for the impossibility of plagiarism*]. *Vyshcha osvita Ukrainy: teoretychnyi ta naukovo-metodychnyi chasopys [Higher education of Ukraine: theoretical and scientific-methodological magazine, № 2. pp. 13-18]*. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vou_2018_2_4 [in Ukrainian]
5. **Khamitov N.V. (2022).** Filososfska antropolohiia: aktualni problemy. Vid teoretychnoho do praktychnoho povorotu. 5-e vydannia, vypravlene i dopovnene [*Philosophical anthropology: actual problems. From theoretical to practical turn*] 5-th edition, corrected and supplemented. Kyiv: KNT. 394 s. [in Ukrainian]
6. **Clark W. (2007).** Academic Charisma and the Origins of the Research of the University. Chicago, Ltd., London : The University of Chicago Press. 576 p.
7. Maugham Somerset W. (1953) The creative impulse. Ellery Queen's Mystery Magazine (Australia) № 72. New York : Mercury Press, 128 p.
8. **Fuller S. (2000)** The governance of Science: Ideology the Future of Open Society. Milton Keyens : Open University Press. 167 p.
9. **Fuller S. (2009).** The Sociology of intellectual life: the career of the Mind in and Around the academy (Published in association with Theory, Culture & Society) California: SAGE Publications Ltd. 192 p.
10. **Weber M. (2009).** Economy and Society: A New Translation. London: Harvard University Press. 520 p.